

Ioannis Komninos autorul hărții Valahiei de la 1700; Dimitrie Cantemir primul român care a realizat o hartă pentru un teritoriu locuit de români

Timotei Rad

Prima hartă dedicată Valahiei datează din 1700 (Transilvania a avut prima sa hartă la 1532, iar Moldova la 1595), pierdută pentru mult timp este găsită în 1926 în British Museum de consulul Dimăncescu (între timp a fost mutată în British Library - corpul de pe strada Euston). Harta a fost imprimată prin gravare pe cupru de către Chrysanthos Notaras la Padova în 1700 în imprimeria Seminarului Vescovile. În ceea ce privește autorul hărții vom vedea mai jos.

Deși din punct de vedere cartografic harta este inexactă și de o calitate scăzută (raportat la vremea ei!) însemnătatea și valoarea ei sunt mari. Această hartă e un instrument prin care Constantin Brâncoveanu își exprimă dorința de independență teritorială: 1) prin fixarea granițelor; 2) prin individualitatea religioasă (ortodoxia – opusă catolicismului și islamismului) – prin numeroasele instituții bisericești ce apar pe hartă și mai ales prin inscripția care menționează că deși există două arhiepiscopii țară e condusă de un singur arhiepiscop (vezi mai jos la descrierea hărții) și 3) prin specificitatea lingvistică – faptul că harta este realizată în limba greacă se datorează faptului că limba folosită la curtea sa era greaca spre deosebire de restul Europei unde aceasta era latina.

Persoane implicate în realizarea hărții:

A) Chrysanthos Notaras (1660 - 1733) patriarh al Ierusalimului pentru 26 de ani (1707-1733)¹ considerat de Dimitrie Cantemir (cărui i-a fost profesor la Constantinopol) unul din cei mai culti greci ai vremii² se bucură de un prestigiu universal în lumea ortodoxă³. În ceea ce privește educația sa, în primă fază Chrysanthos este „discipol în matematici, a lui Chesarie”⁴ ca mai apoi să își continue studiile la Constantinopol și Padova (1697-1700)⁵. Padova e a doua cea mai veche universitate italiană, după Bologna deținând la vremea respectivă un observator și o bogată bibliotecă. După Padova își completează studiile la Paris unde studiază astronomia cu celebrul Jean Dominique Cassini⁶. Ulterior va preda la Constantinopol geografia⁷. Începând cu 1707 la insistențele lui Brâncoveanu Chrysanthos se ocupa de reorganizarea academiei domnești bucureștene⁸. Mai târziu se va implica și în organizarea academiei domnești de la Iași⁹. Chrysanthos va realiza mai multe traduceri în greaca modernă, dintre acestea semnificativă este traducerea operei lui Nicolae Milescu Spătaru sub titlul de „China supusă” și dedicată lui Brâncoveanu (traducere realizată în timp ce se afla în misiune la Moscova).

În jurul anului 1700 tipărește la Padova cinci hărți (harta Valahiei, un mapamond de mari dimensiuni, un mapamond de dimensiuni medii, un plan al Ierusalimului și un plan al Bisericii Învierii din Ierusalim), dintre care cele mai importante două (harta Valahiei și mapamondul mare) i le dedică lui Brâncoveanu. În acea vreme operele erau dedicate finanțatorilor; tot Notaras finanțat de Scarlat

¹ Constantin Erbiceanu, Cronicarii greci, Tipografia Cărților Bisericești, București, 1888, p 107

² Dimitrie Cantemir, Istoria Imperiului Otoman, traducerea lui Hodos, p 137

³ Camariana-Cioran, Les academies princieres de Bucarest et de Jassy et leurs professeurs, Tesalonic, 1974, p 37 (nota de subsol 64)

⁴ Constantin Erbiceanu, Cronicarii greci, Tipografia Cărților Bisericești, București, 1888, p 107

⁵ Germaine Aujac, 1997, Cartes geographiques en grec moderne imprimees a Padoue en 1700, Geographia Antiqua, volumul 6, p 166

⁶ Camariana-Cioran, Les academies princieres de Bucarest et de Jassy et leurs professeurs, Tesalonic, 1974, p 39

⁷ Nicolae Vatamanu, Învățământul medical la Academia domnească din București, Revista Învățământului superior, anul VIII (1966), iulie, Ministerul Învățământului, București, p 60

⁸ Camariana-Cioran, Les academies princieres de Bucarest et de Jassy et leurs professeurs, Tesalonic, 1974, p 37-41

⁹ Camariana-Cioran, Les academies princieres de Bucarest et de Jassy et leurs professeurs, Tesalonic, 1974, p 84-89

Mavrocordat și la cererea acestuia publică în 1716 la Paris manualul de geografie și sferică „Introductio ad Geographiam, et Sphaeram” Deci harta Valahiei dacă îi este dedicată lui Brâncoveanu a fost realizată la cererea acestuia, după cum clar specifică și Johan Christian von Engel¹⁰ (așadar Brâncoveanu are meritul de a avea inițiativa realizării primei hărți dedicate exclusiv Valahiei!).

Aujac citează din „Introductio ad Geographiam, et Sphaeram” de la pagina 117 unde Notaras referindu-se la harta Valahiei spune „harta care noi am imprimat-o la Padova”¹¹. Același este motivul pentru care Panaitescu declară: „Hrisant își atribuie sieși harta”¹². În contradicție cu aceste afirmații este faptul că Aujac (tot la pagina 172 a articolului său¹³) spune că Notaras a ținut să repete în mai multe rânduri că rolul său a fost doar de a transpune în greacă informațiile primite. Aujac nu e contrazis doar de el ☺ Giurescu afirmă: „stolnicul este cel care a scris numirile hărții în grecește și și în latinește. Un străin de țară n-ar fi putut reda atât de exact în caractere grecești numele satelor, orașelor, râurilor și munților noștri”¹⁴. Totuși în „Introductio ad Geographiam, et Sphaeram” nu am găsit locul în care Notaras să fi afirmat că ar fi avut rolul de „traducător”. Oricum ideea de a folosi un traducător de profesie matematician și astronom precum și faptul că același distins astronom și matematician „traducător” e încredințat și cu gravarea hărții ridică întrebări! Notaras e cel ce dedică harta lui Brâncoveanu, a făcut o dedicație pentru ceva ce nu îi aparținea? Toate astea ne fac să credem că acesta nu a avut doar simplul rol de gravor în realizarea acestei hărți. Oare s-a căzut de acord ca Notaras să își minimalizeze meritele?

B) Ioannis Komninos (1668-1719) „un bărbat tânăr foarte învățat cu numele Johannem Papam care după o vreme petrecută la Moscova și-a luat numele Comneni”¹⁵ îi va fi profesor lui Constantin Duca¹⁶ iar mai apoi medic personal al domnitorului Brâncoveanu, profesor de „științe fizico-matematice”¹⁷, profesor de <lecții despre cer> (Corneliu Dima Drăgan și Livia Bacaru în lucrarea Constantin Cantacuzino Stolnicul, Editura Albatros, București, 1970 la pagina 240 afirmă despre Komninos: „profesor la Academia domnească din București unde preda lecții <despre cer>” fără a menționa sursa) și de geografie¹⁸ între 1680-1700 la Academia Sfântul Sava. Tot el a fost și primul profesor de medicină în Țara Românească¹⁹. Pentru Ioannis Komninos harta Valahiei nu a fost singura experiență cartografică, în 1701 el va mai realiza o hartă: cea a Muntelui Athos²⁰ iar faptul că era profesor de matematică și că preda „lecții despre cer” ne face să credem că a avut un rol foarte important în realizarea hărții.

C) Constantin Cantacuzino (1640 – 1716) născut la Târgoviște își face studiile la Constantinopol și Padova, studiind logica, filosofia și istoria. În 1675 este numit stolnic preluând astfel misiunile diplomatice ale Valahiei. În 1678 fratele său Șerban devine domnitor iar la moartea acestuia în 1688 Constantin refuză domnia, oferind-o nepotului său Constantin Brâncoveanu. Odată cu preluarea tronului de către fratele său, și mai apoi de către nepotul său, Constantin Cantacuzino a devenit a doua persoană ca importanță în stat, prin experiența, înțelepciunea și vasta sa cultură fiind de un real ajutor ambilor domnitori.

¹⁰ Germaine Aujac, 1997, Cartes geographiques en grec moderne imprimees a Padoue en 1700, Geographia Antiqua, volumul 6, p 166 a2a nota de subsol

¹¹ Germaine Aujac, 1997, Cartes geographiques en grec moderne imprimees a Padoue en 1700, Geographia Antiqua, volumul 6, p 172

¹² Panaitescu Petre, Contribuții la opera geografică a lui Dimitrie Cantemir, Memoriile Secțiunii Istorice ale Academiei Române, Seria III, Tom VIII, 1928, p 180

¹³ Germaine Aujac, 1997, Cartes geographiques en grec moderne imprimees a Padoue en 1700, Geographia Antiqua, volumul 6, p 172

¹⁴ Revista Istorică Română, 1943, volumul 13, Constantin Giurescu – Harta Stolnicului Constantin Cantacuzino, p 23

¹⁵ Dimitrie Cantemir, Descriptio Moldaviae, Academia Română, 1872

¹⁶ Camariana-Cioran, Les academies princieres de Bucarest et de Jassy et leurs professeurs, Tesalonic, 1974, p 5

¹⁷ Constantin Erbiceanu, Cronicarii greci, Tipografia Cărților Bisericești, București, 1888, p XXVI

¹⁸ Nicolae Vatamanu, Invățământul medical la Academia domnească din București, Revista Invățământului superior, anul VIII (1966), iulie, Ministerul Invățământului, București, p 61

¹⁹ Revista învățământului superior, VIII (1966), nr 7, p 59-68, p 222

²⁰ Toliass, 2010, Maps printed in Greek during the Age of Enlightenment, 1665 – 1820, p 20, harta 14

Dintre cei trei doar Constantin Cantacuzino nu avea studii de matematică, geografie sau astronomie și doar pentru el harta Valahiei este singura experiență cvasi-cartografică! La cererea lui Brâncoveanu acestor trei mari învățați ai curții sale le este încredințată realizarea acestei hărți a Valahiei. Notaras s-a îngrijit de gravarea hărții. În ceea ce privește cartograful - adevăratul autor al hărții – se afirmă și este unanim acceptat că ar fi Constantin Cantacuzino, însă există puține mențiuni în ceea ce privește cartograful, toate inexacte, contradictorii, confuze sau vădit subiective. Vom prezenta mai jos cele patru argumente și singurele mențiuni folosite pentru a demonstra că autorul hărții este Constantin Cantacuzino:

1)Anville (cel care a realizat o copie manuală a hărții lui Cantemir) menționează această hartă despre care spune că a fost realizată de Cantacuzino și dedicată lui Ioannis Komninos: ”Il existe une carte particuliere de la Valakie, dont l’auteur port le nom de Cantacuzene, & qui est dediee a un Comnene, archeveque de Dristra”²¹. Din această afirmație se deduce faptul că Anville nu cunoștea persoanele de care vorbea („port le nom de Cantacuzene” și „a un Comnene”) și că nici nu văzuse harta („Il existe”). Deci atâta timp cât Anville nici măcar nu văzuse harta această afirmație nu poate fi adusă ca un argument în favoarea faptului că Cantacuzino ar fi autorul hărții. Până la urmă Cantacuzino este la fel de mult autorul hărții pe cât harta e dedicată lui Komninos! Dacă Anville ar fi văzut harta i-ar fi citit măcar titlul și ar fi știut cui îi este dedicată, ca să nu mai vorbim despre autor/cartograf. Este demn de menționat că în continuarea acestei afirmații Anville vorbește de o altă hartă a unui teritoriu românesc, de cea a lui Cantemir: „Il existe une carte particuliere de la Valakie, dont l’auteur port le nom de Cantacuzene, & qui est dediee a un Comnene, archeveque de Dristra. Enfin, il m’a ete permis par le prince Antiochus Cantemir, ambassadeur de Russie aupres du Roi, de copier en entier la carte de Moldavie dressee par Demetrius Cantemir, son pere, dans le temps qu’il gouvernoit cette province en qualite de Hospodar ou de Voivode”. A se observa diferența de ton și siguranța cu care face afirmațiile de această dată: nu se mai vorbește de un autor care „port le nom de Cantacuzene” sau de „un Comnene” și nici nu se pune problema la modul „Il existe”. Mai mult hărții lui Cantemir d’Anville i-a făcut o copie, sigur ar fi făcut același lucru și pentru harta Valahiei, nu ar fi lăsat să îi treacă prin mână o hartă fără să îi facă o copie, mai ales când era vorba de teritorii slab cartate la vremea respectivă, precum cele românești.

2)Antonio Maria del Chiaro, cronicar personal al lui Brâncoveanu și autor al „Istoria delle moderne rivoluzioni della Valachia” tipărită la 1718 în tipografia lui Antonio Bortoli la Veneția atașează operei sale în folio o hartă realizată de Antonio Gigli Veneto tot în 1718, tot la Veneția. Reproducem titlul hărții: „INDICE TOPOGRAFICO DEL PRINCIPATO DI VALACHIA Diviso in XVII Parti, secondo l'esattissima Descrizione, che ne diede il su Conte Costantino Cantacuzeno al celebrissimo Medico, e Filosofo Giovanni Comneno ora Arcivescovo di Dristra, e dedicato al Celsissimo Costantino Brancovani Principe di Valachia. Ridotto dal grande al picciolo per opera di Marco Antonio Gigli Veneto, Ingegner Attuale delle Seren[isse]ma Repubblica di Venezia”. Deci titlul hărții specifică că aceasta a fost realizată: „secondo l'esattissima Descrizione, che ne diede il su Conte Costantino Cantacuzeno al celeberrimo Medico, e Filosofo Giovanni Comneno” = conform descrierii exacte oferite de Constantin Cantacuzino lui Ioannis Komninos. Descrierea putea fi oferită doar în scopul realizării hărții, dacă ținem cont că Komninos era profesor de matematică și astronomie este un lucru cât se poate de normal! Rezultă foarte clar că autorul hărții este Komninos.

Totuși Chiaro ține să se contrazică: pe a șaptea filă față a lucrării sale (prima filă numărată fiind cea cu titlul) pagina 3 a secțiunii ”L’AUTORE” declară: „Prima di ogni altra cosa adunque ho voluto inserire nel principio della Storia la Tavola Geografica di quella Provincia ridotta in piccolo por

²¹ Anville, 1771, *Etats formes en Europe apres la chute de l’empire Romain en Occident*, p 269 (disponibilă și pe google books)

comodo maggiore del Libro, da una grande Stampata del 1700 nel Seminario di Padova, ma con Caratteri Greci. L'Autore di detta Tavola fu il Conti Costantino Cantacuzeno, che nel 1716 fu miseramente strangolato in Costantinopoli col Principe Stefano suo figliulo, come si vedera nella seconda Parte di questa mia Istoria . L'ho fatta anche rigorosamente rivedere ed esaminare da molte Persone, che hanno una particolar cognizione, e pratica de'luoghi eziandio piu rimoti di quel loro Paese; onde assicurato da e ssiloro che non puo essere ne piu essata, ne piu fedele, cio mi ha dato coraggio di farne intagliare il Rame senza risparmio dispese". Deci tot Chiaro care mai sus îl numește autor al hărții pe Komninos de data aceasta afirmă că autorul este Cantacuzino. Câtă greutate poate avea această afirmație atâta timp cât prin ea Chiaro se contrazice singur rămâne să evaluăm fiecare în parte, însă tot din această afirmație putem trage alte două concluzii: a) Chiaro avea cunostiinte reduse în ceea ce privește geografia Valahiei ținând cont că a avut nevoie să ceară părerea altora în ceea ce privește acuratețea acestei hărți, de aici putându-se deduce că avea cu atât mai puțin cunostiințe cartografice și că nu putem ști ce însemna pentru el autorul unei hărți. Deci afirmații contradictorii ale unei persoane fără o pregătire în domeniul cartografiei nu pot fi luate în considerare, fără a mai menționa subiectivismul căruia îi putea cădea Chiaro pradă ținând cont de legătura sa de prietenie cu Cantacuzino; b) cei la care a apelat Chiaro ca să îi întrebe dacă există hartă mai exactă ca cea publicată de Notaras în 1700 la Padova nu erau nici ei dintre cei mai pregătiți, aceștia neștiind de copia manuală a hărții Valahiei realizată în 1707 la Viena de către Schierendorff și care este de o exactitate, calitate, frumusețe și valoare mult peste a celei publicate la Padova în 1700.

3)Giurescu citând o corespondență dintre contele Marsigli și Constantin Cantacuzino a diseminat ideea conform căreia Marsigli i-a cerut lui Cantacuzino o hartă mai exactă a Valahiei (acesta ar fi un argument că harta e realizată de Cantacuzino), idee preluată de mulți orbește: „La 4 martie 1694 comunicându-i contelui Marsigli unele date geografice și istorice asupra țării noastre, date pe care acesta i le ceruse, stolnicul face la sfârșit următoarea constantare: «Uneori privind hărțile acestor provincii nu-mi place să văd ce mare osteneală și cheltuială s-a făcut cu ele și totuși cuprind greșeli nu mărunte, și în așezarea locurilor și cu privire la râuri și orașe și ceea ce e și mai rău cu privire la numiri». Așa dar la acea dată stolnicul nu alcătuiuse încă harta sa, că altfel s-ar fi referit la ea și n-ar mai fi pomenit hărțile străine, greșite. Poate chiar întrebările lui Marsigli să fi fost primul imbold pentru întocmirea hărții Munteniei”²². De fapt afirmația nu aparține lui Cantacuzino ci lui Marsigli, și nu se referă la hărțile Valahiei ci la cele ale Moldovei!!! Ce citează Giurescu este un fragment dintr-o descriere geografică a Valahiei și Moldovei scrisă de Marsigli pe care acesta o trimite lui Constantin Cantacuzino pentru a i se face corecturi pe marginea textului, Cantacuzino face corecturi de genul: „nu Milk ci Milcov”. Iorga consideră de inclus această corespondență și aceste corecturi ale lui Cantacuzino în „Operele lui Constantin Cantacuzino” iar Giurescu face pasul următor atribuind descrierea lui Cantacuzino ☺ Omul nostru e priceput la acest sport după cum deja am putut să ne convingem! În nici un caz Cantacuzino nu îi „comunică contelui Marsigli unele date geografice și istorice”! Mai mult: afirmația este a lui Marsigli și se referă la hărțile Moldovei! și nu la cele ale Valahiei! Ce face Giurescu.. prefer să nu o comentez din punct de vedere academic/profesional mai mult decât am făcut-o mai sus însă metodologia acestui „mare” istoric ilustrează foarte fidel modul în care a fost scrisă istoria „națională” și influențele nefaste ale naționalismului asupra adevărilor istorice în scopul socializării maselor într-o direcție de regretat! Oricum nu poate fi vorba în nici un caz de un „imbold” pentru realizarea hărții Valahiei, cu atât mai mult cu cât acest proiect a fost demarat la inițiativa lui Brâncoveanu după cum am arătat mai sus. Redau afirmația lui Marsigli: „Qualche volta, mirando le mappe di queste provincie, mi dispiace che vedo essere di gran fatica e spese , e poi errori non piccioli,

²² Revista Istorică Română, 1943, volumul 13, Constantin Giurescu – Harta Stolnicului Constantin Cantacuzino, p 22

și ne i siti, come ne fiumi e citta, e, quel che e peggio, ne i nomi. Toccio dell' altre provincie e regni O Deus bone, quanti errori saranno!”²³.

4) Traducerea oferită de Giurescu ☺ titlului grec al hărții aduce în discuție o „formă exactă”, o schemă inițială a hărții, realizată de Cantacuzino și oferită lui Komminos. Lucru explicat unde este tradus și dezbătut titlul grec (vezi mai jos).

Nici una din aceste singure mențiuni referitoare la autorul hărții Valahiei de la 1700 nu sunt nici măcar coerente, exacte, lămuritoare, edificatoare ba mai mult reprezintă un efort forțat de a găsi argumente în favoarea acordării paternității hărții lui Cantacuzino, fapt injust care intrigă și ne face să ne punem semne de întrebare. Ba mai mult aceste afirmații sunt în contradicție cu singurele mențiuni edificatoare referitoare la paternitatea hărții: cele două titluri ale hărții: unul latin și altul grec. În primă fază am obținut titlul latin de pe originalul din British Library datorită amabilității domnului Tom Harper (căruia doresc să îi mulțumesc pe această cale) și de pe copia Bibliotecii Academiei Române cu efortul și prin amabilitatea domnului Vlad Alexandrescu (căruia deasemenea doresc să îi mulțumesc pe această cale) iar apoi consultându-le personal pe ambele: atât originalul cât și copia. Titlul grec l-am obținut inițial de pe copia din Biblioteca Academiei Române cu efortul și prin amabilitatea domnului Vlad Alexandrescu (îi mulțumesc din nou) iar apoi personal. Le vom prezenta mai jos în original, așa cum apar pe hartă:

Titlul latin:

„INDEX GEOGRAPHICUS

CELLSISIMI PRINCIPATUS WALLACHIAE

In decem et septem Themata divisae juxta accuratissimam descriptionem quam edidit
..... (jumătate de rând martelat intenționat)
sapientissimus vir Stolnicus D.D. Constantinus Cantacuzenus studio (două sau trei
cuvinte martelate intenționat) Medici ac Philosophi D.D. IOANNIS COMNENI, Nunc [?]. Typis
expositus, et obsequiose dicatus SERENISSIMO AC PIISIMO PRINCIPI AC DOMINUS TOTIUS
WALLACHIAE D. D. IOANNI CONSTANTINO BASSARABA WOEVONDAE a Chrysantho
Presb. et Apost. ac Sanctiss. Hierosolymarum Patriarhalis theoni Archimandrita”

[...] – porțiuni unde textul a fost martelat intenționat (porțiuni nepomenite în nici una din lucrările care tratează această hartă! În fapt nepomenite de Girescu, pentru că toate celelalte lucrări care discută harta se bazează doar pe articolul lui Giurescu).

[?] – un posibil scurt cuvânt lipsă.

²³ Nicola Iorga - Operele lui Constantin Cantacuzino, Institutul de arte grafice si editura Minerva, 1901, p 50

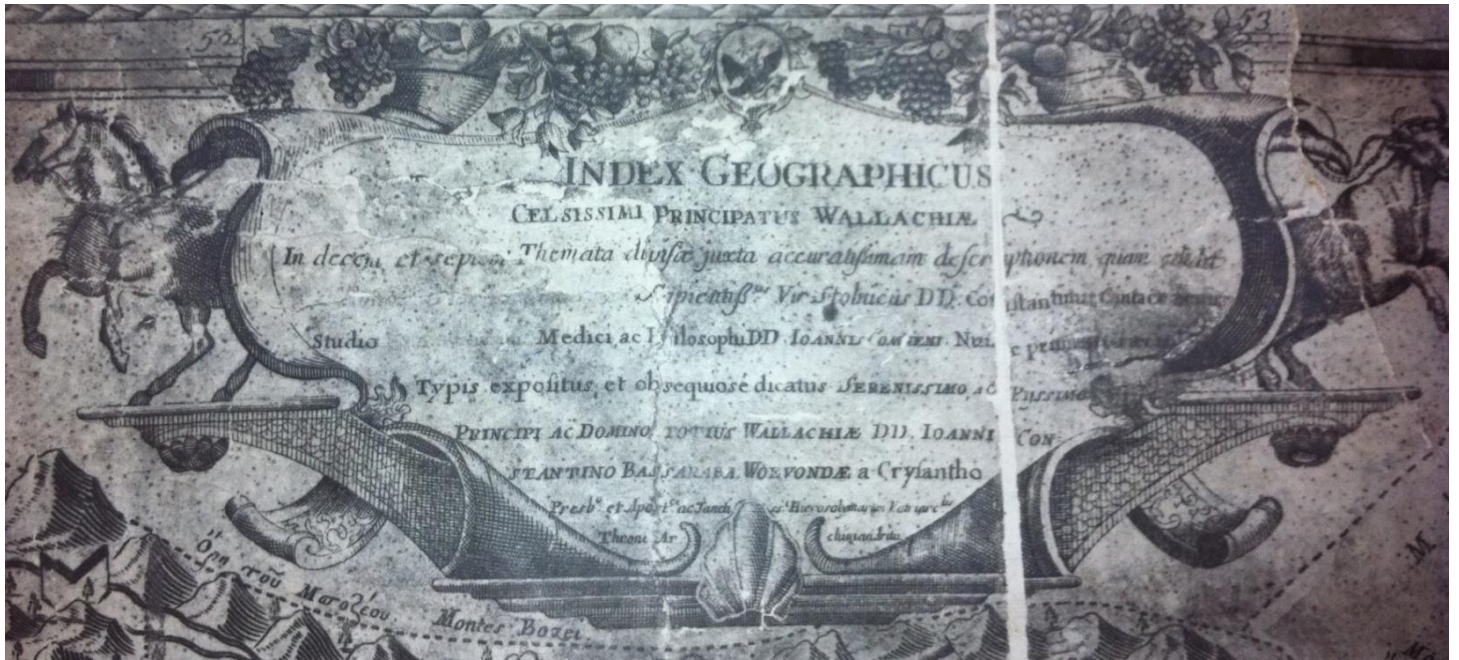

Figura 1: Titlul latin al hărții. Sursa: Biblioteca Academiei Române, copia realizată în 1929 de Marcu Beza²⁴ (prin amabilitatea domnului Vlad Alexandrescu). Mențiune: figurile cu detalii ale hărții sunt capturi de pe copia din BAR din două motive: copia BAR este mai clară în aceste părți ale hărții, pentru detalii de pe originalul din BL nu dețin copyright.

Titlul grec:

“ΓΓΙΝΑΞ ΓΕΟΓΡΑΦΙΚΟΣ

ΤΗΣ ΎΨΗΛΟΤΑΤΗΣ ΉΓΕΜΟΝΕΙΑΣ Ο΄ΥΓΓΡΟΒΛΑΧΙΑΣ

...ς Δεκαεπτὰ θέματα διηρημένης κατὰ τὴν ἐξηκριβωμένην καταγραφὴν καὶ διατύπωσιν ἦν πεπύ...κεν ὁ εὐγενέσατος ἐνδοξότατος καὶ Σοφώτατος Ἄρχων Στόλνικ... Κύριος Κύριος ΚΩΝΣΤΑΝΤΪΝΟΣ ΚΑΝΤΑΚΟΥΖΗΝΟΣ, Σπουδῆ τοῦ ἐξοχωτάτου Ιατροφιλοσόφου Κ. Κ. Ἰωάννου Κομνηνοῦ. Νῦν τὸ πρῶτον Τύποις ἑλληνικοῖς ἐκδοθεῖς καὶ εὐλαβῶς Ἀφιερωθεῖς τῷ ΓΑΛΗΝΟΤΑΤΩ ΚΑΙ ΘΕΟΣΕΒΕΣΤΑΤΩ Α΄ΥΘΈΝΤΗ ΚΑΙ ΉΓΕΜΟΝΗ ΠΑΣΗΣ Ο΄ΥΓΓΡΟΒΛΑΧΙΑΣ ΚΥΡΙΩ ΚΥΡΙΩ ΙΩΑΝΝΗ ΚΩΝΣΤΑΝΤΪΝΩ ΒΑ ΒΑΣΣΑΡΑ ΒΟΕΒΟΝΔΑ Παρὰ ΧΡΥΣΑΝΘΟΥ Πρεσβυτέρου καὶ τοῦ Ἀποστολικοῦ καὶ Ἀγιοπάτου τῶν Ἱεροσολύμων Πατριαρχικοῦ θρόνου ἈΡΧΙΜΑΝΔΡΙΤΟΥ.”

... – cuvinte care nu au putut fi descifrate.

²⁴ Revista Istorică Română, 1943, volumul 13, Constantin Giurescu – Harta Stolnicului Constantin Cantacuzino, p 2

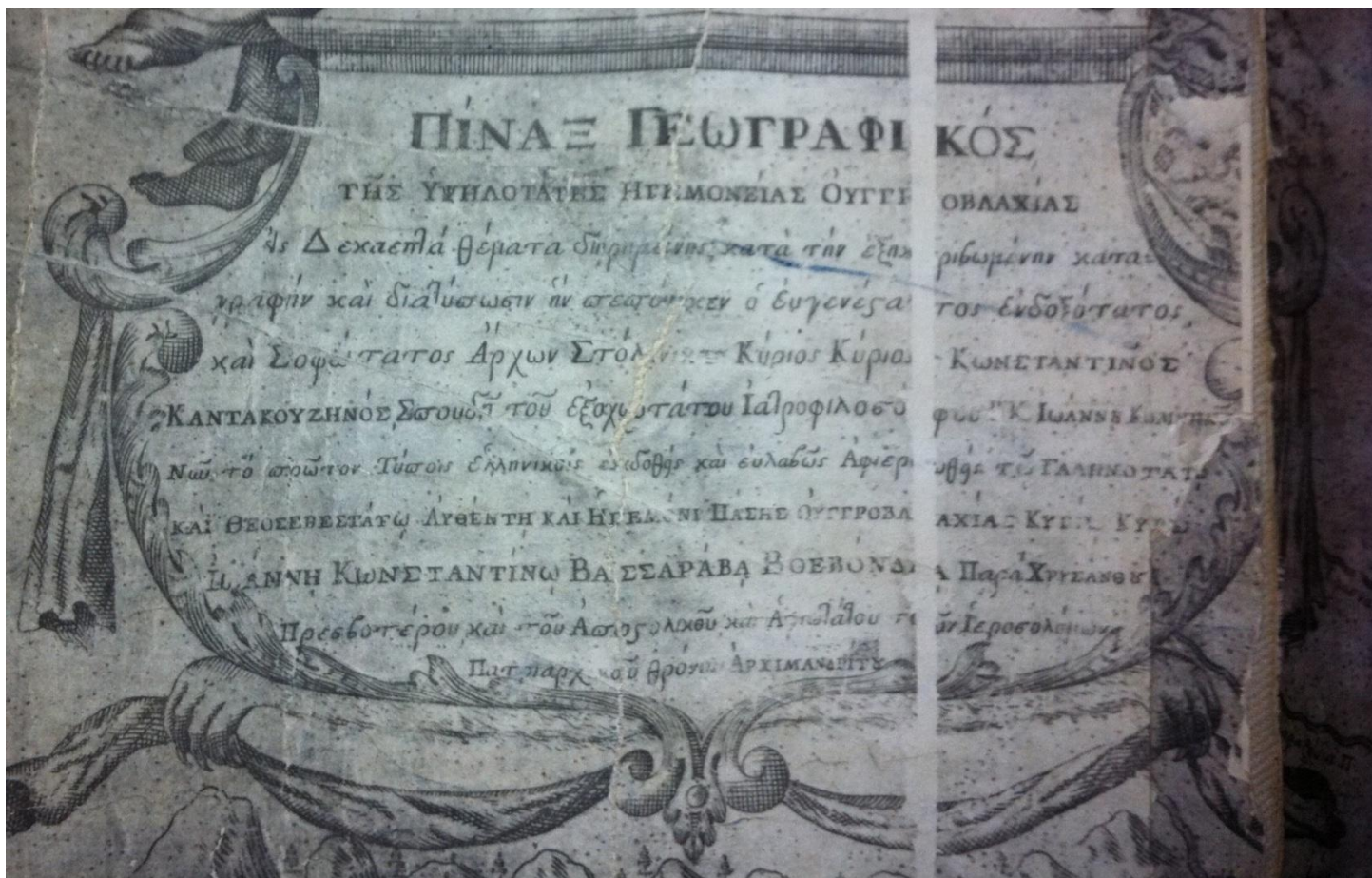

Figura 2: Titlul grec al hărții. Sursa: Biblioteca Academiei Române (prin amabilitatea domnului Vlad Alexandrescu).

Mai jos vom prezenta traduceri ale celor 2 titluri:

Traducere titlu latin: “Index geografic al mândrului Principat al Valahiei, divizat în 17 teme conform cu descrierea perfectă realizată/editată/produsă/adusă *-(jumătate de rând martelat intenționat)*- înțeleptul stolnic Constantin Cantacuzino *-(două sau trei cuvinte martelate intenționat)*- pentru studiul/prin osteneala *(două sau trei cuvinte martelate intenționat)* medicului și filosofului Ioannis Komninos. Acum, întâia oară, tipărită în caractere grecești și cu evlavie dedicată fericitului și evlaviosului principe și domn al întregii Valahii Ioan Constantin Basarab Voievod, de către Chrysanthos prezbiter apostolic arhimandrit al Tronului Sfintei Patriarhii a Ierusalimului”

Ce ne interesează pe noi cel mai mult aici este descrierea rolurilor lui Cantacuzino și Komninos în crearea hărții în cadrul acestui titlu latin. Așadar: „juxta accuratissimam descriptionem quam edidit (și urmează jumătatea de rând șters) sapientissimus vir Stolnicus D.D Constantinus Cantacuzenus”. Dacă după „edidit” nu urma numele altei persoane care ar fi „edidit” pentru Constantin Cantacuzino sau la porunca lui Constantin Cantacuzino, ce a făcut Cantacuzino a fost „edidit”, termen care în limba latină în funcție de context poate însemna: a adus, a produs, a anunțat, a realizat, a publicat, a ridicat. Despre a publica nu poate fi vorba deoarece nu există nici o publicație de-a lui Cantacuzino a vreunei descrieri a Valahiei iar despre a ridica deasemenea nu poate fi vorba nici atât, deoarece se știe că pentru această hartă nu au fost efectuate ridicări sau măsurători. Deci în cel mai fericit caz tot ce a făcut Cantacuzino se limitează la a aduce/ produce/ anunța/ realiza descrieri perfecte. Oricine i-a atribuit această hartă lui Cantacuzino a ales să omită indicațiile clare din titlu! Ba mai mult, au închis ochii la specificația clară că descrierile au fost făcute de Cantacuzino pentru studiul/prin osteneala lui Komninos!!! După cum am menționat și mai sus, Cantacuzino putea să îi ofere lui Komninos acele

descrieri doar în scopul realizării hărții, altfel dacă i le oferea în alt scop ce nu avea a face cu harta, Komninos nu ar fi fost menționat în titlu, dar dacă ținem cont că Komninos era matematician și astronom.... toate acestea îl fac autor al hărții pe Komninos! Merită menționat că Giurescu explică apariția lui Komninos și Notaras în titlul acestei hărți de uimitoare manieră: „aceștia i-au cerut pentru lucrările lor (nici unul din ei nu a realizat vreo lucrare în care să reproducă sau pentru care să aibe nevoie de harta Valahiei – chiar dacă Cantacuzino afirmă că Notaras atașează harta Valahiei lucrării sale „Introductio ad Geographiam, et Sphaeram”) să întocmească o hartă amănunțită a Munteniei și Stolnicul care-și cunoștea bine țara le-a satisfăcut cererea. Așa se explică de ce numele celor doi cărturari apar în legenda (titlul) hărții”²⁵ A comenta afirmația lui Giurescu este de prisos!

Deși probabil din cordialitate Aujac refuză în articolele sale dedicate acestei hărți să îl numească autor pe Komninos și se limitează în a afirma: „Le titre indiquait los trois intervenants dans l’elaboracion de cette carte”²⁶, într-o corespondență personală cu domnia sa îmi spunea: „the map-maker was obviously Jean Comnène, using the informations (and perhaps a "schéma") offered by Constantin Cantacuzène in his History of Wallachia”. 1) despre o schemă parte a istoriei Valahiei nu poate fi vorba, era doar o presupunere făcută în necunoștiință de cauză de către Aujac; b) a se vedea mai jos la traducerea titlului grec că posibilitatea existenței unei schițe realizate de Cantacuzino este invenția lui Giurescu care traduce prin schiță/formă exactă cuvântul *καταγραφήν* care înseamnă a catagrafia. Catagrafia fiind un vechi act de cancelarie al curților române având semnificație de recensământ/inventar.

Bineînțeles se ridică întrebarea cine și cu ce scop a martelat intenționat acele părți din titlu? Cu ce deranjau ele? Ce scria acolo? În privința jumătății de rând de după „editit” deocamdată nu am nici cea mai vagă idee ce ar fi putut urma; dar în privința celor două sau trei cuvinte de după „studio” domnul Vlad Alexandrescu a sugerat că ar fi urmat „et sumptibus” (prin studiul și pe cheltuiala lui Komninos), ipoteză foarte plauzibilă și deasemenea amuzantă într-o oarecare măsură.

Traducere titlu grec, realizată de domnul Florin Cătălin Ghiț plus contribuții ale domnului Vlad Alexandrescu (cărora doresc să le mulțumesc pe această cale): “Hartă geografică a preînaltului principat al Ungrovlahiei ■■■ (divizată în) șaptesprezece regiuni / părți / districte ■■■ conform catagrafiei și descrierii orale exacte pe care a ■■■ (realizat-o/editat-o/produs-o/adus-o) preanobilul, preaslăvitul și înțeleptul Domnitor Stolnicul Domn Constantin Cantacuzino, spre folosul/cu efortul/studiul/prin grija eminentului iatrofilosof Ioannis Komninos. Acum pentru prima dată tipărită cu caractere grecești și dedicată cu evlavie pașnicului și cucernicului Domn și Suveran al întregii Ungrovlahii, Voevodului Ioan Constantin Basarab, de către Prezbiterul Chrysantos, Arhimandrit al Apostolicului și Preasfântului tron Patriarhal al Ierusalimului”.

■■■ - loc aferent cuvintelor care nu au putut fi descifrate. Între paranteze după cuvintele care nu au putut fi descifrate acolo unde s-a putut face corespondența cu titlul latin am pus cuvântul corespondent din titlul latin, exceptând primul cuvânt care nu are corespondent în titlul latin, dar care dată fiind poziția sa în text nu poate fi de o importanță covârșitoare.

Titlul grec aduce prin cuvântul *καταγραφήν* (corespondentul “descriptionem”-ului din titlul latin) o specificație foarte prețioasă în ceea ce privește tipul descrierii aduse de Cantacuzino! Mai mult „descrierea” adusă de Cantacuzino fiind o catagrafie... presupune că a fost realizată la porunca lui Cantacuzino de către altcineva precum presupuneam mai sus. Și uite că puzzle-ul se completează încet! Acest *καταγραφήν* a fost tradus până acum în cazul acestui titlu prin schiță sau formă exactă

²⁵ Revista Istorică Română, 1943, volumul 13, Constantin Giurescu – Harta Stolnicului Constantin Cantacuzino, p 22

²⁶ Germaine Aujac, 2003, Le premiere carte de Valachie, Geographia Antiqua, volumul 12, p 129

(așa a fost tradus în primă fază de către Giurescu a cărui traducere a fost preluată de toată lumea inclusiv de Aujac și de aceea domnul Aujac pomenea în corespondența personală cu dumnealui de o posibilă schiță realizată de Cantacuzino). Dar acest termen καταγραφὴν înseamnă catagrafie! Catagrafia fiind un vechi act al cancelariilor țărilor române, “act” care în zilele noastre poartă numele de recensământ/inventar. Catagrafia nu are nicidecum nimic a face cu cartografia, și nu presupune nici atât vreo schiță sau vreo “formă exactă” a hărții realizată de Cantacuzino.

Cuvântul καταγραφὴν este urmat de διατύπωσις cuvânt care nu are corespondent pe titlul latin, sau al cărui corespondent s-ar regăsi pe porțiunea de jumătate de rând șters din titlul latin. Acest διατύπωσις înseamnă descriere oratorică (Anatole Bailly).

Mai jos vom prezenta și comenta o altă traducere întâlnită pentru titlul grec al hărții: traducerea lui Constantin Giurescu din articolul „Harta Stolnicului Constantin Cantacuzino” apărut în Revista Istorică Română, volumul 13, 1943:

„Tabula geografică a preafnaltei domnii a Ungro-Vlahiei împărțită în 17 județe, după descrierea și forma foarte exactă pe care a făcut-o prea nobilul și prea înțeleptul boier stolnicul Constantin Cantacuzino pentru documentarea (sau spre folosul) prea eminentului medic filosof Ioan Comnen (1) *D’Anville a avut oare la dispoziție această traducere ca să ajungă la concluzia că harta îi este dedicată lui Komninos* ☺ 2) *De sesizat potrivirea bună a născocirilor: traducând prin „pentru documentarea prea eminentului medic filosof Ioan Comnen” acea parte a titlului îi va susține o altă afirmație inventată tot de el – cea conform căreia numele lui Komninos și Notaras apar în titlul hărții datorită faptului că Constantin Cantacuzino a realizat harta la cererea acestora, care aveau nevoie de ea pentru lucrările lor – fapt neadevărat: harta Valahiei nu apare în nici una din lucrările celor doi chiar dacă Giurescu afirmă că harta este reprodușă în „Introductio ad Geographiam, et Sphaeram”).* Acum pentru întâia oară tipărită cu litere grecești și închinată în chip respectuos prea înălțatului și prea piosului Domn și Stăpânitor a toată Ungrovlahia, domnului Ioan Constantin Basarab Voievod de către Hrisant prevsiterul și arhimandritul apostolicul și prea sfântului scaun patriarhecesc al Ierusalimului”²⁷.

Această traducere este cea mai influentă, ea fiind preluată și de Anton Năstase în teza sa de doctorat²⁸, și de Germaine Aujac în articolele sale „Cartes geographiques en grec moderne imprimees a Padoue en 1700” și „Le premiere carte de Valachie”. George Tolias în articolul său „Maps printed in Greek during the Age of Enlightenment 1665-1820” doar enumeră un număr mare de hărți iar pentru harta Valahiei titlul fiind lung nu îl menționează. Deasemenea Giurescu în „Principatele Române...”, Docan în „Memoriu despre lucrările cartografice...” și Popescu-Spinieni în „România în izvoare geografice și cartografice” nu menționează titlul hărții. Deci toate sursele care discută harta Valahiei de la 1700 au preluat traducerea lui Giurescu!

²⁷ Revista Istorică Română, 1943, volumul 13, Constantin Giurescu – Harta Stolnicului Constantin Cantacuzino, p 3

²⁸ Năstase, Muntenia pe hărțile din secolul al XVIII-lea, 1970, p 21

Alte mențiuni:

De o mare importanță și sugestivitate este următoarea observație (preluată din articolul domniei sale Germaine Aujac – *Le premiere carte de Valachie*, p 132): în titlul hărții muntelui Athos realizată la 1701 de Ioannis Komninos și gravată de Anthimos din Ivron, în titlul hărții pentru menționarea autorului hărții - Ioannis Komninos – se folosește aceeași expresie („spoude kai dapane”) care a fost folosită pentru a reda rolul lui Komninos în realizarea hărții Valahiei, în titlul grec. Deci dacă în cazul hărții muntelui Athos de la 1701 prin „spoude kai dapane” se înțelege că Komninos este autorul hărții prin aceeași expresie nu ar trebui să se înțeleagă același lucru și în cazul hărții Valahiei de la 1700, sau faptul că e posibil ca Constantin Cantacuzino să fi oferit niște descrieri schimbă datele problemei? ☺

În „Catalogue of printed maps” din 1967 al British Museum această hartă a Valahiei îi este atribuită unui cartograf ceh din Comma - Moravia pe numele său Komensky, și care se semna Comenius. Este ușor de dibuit motivul confuziei (asemănarea numelor) dar este important de remarcat că specialiștii din British Museum atribuie harta lui Ioannis Komninos!!!

Despre Cantacuzino Aujac afirmă că a oferit „directive utile pentru realizarea hărții Valahiei”²⁹.

George Toliias în articolul său în dreptul autorilor hărții Valahiei de la 1700 notează în următoarea ordine: „Ioannis Komninos, Constantin Cantacuzino”

Brâncoveanu dispune de doi geografi, astronomi și matematicieni: Komninos și Notaras, pe lângă aceștia omul politic Constantin Cantacuzino care avea studii de logică, filosofie și istorie putea fi de folos cu ceva la realizarea propriu-zisă a hărții? Părerea mea: nu! Aportul acestuia a fost de natură descriptivă, el cunoscând țara, dar și de natură managerială probabil: supervizarea proiectului fiindu-i încredințată probabil domniei sale.

Totuși în afara domniilor sale Aujac și Toliias există și în bibliografia românească două mențiuni care admit că Komninos a avut un aport la realizarea hărții: 1)Corneliu Dima Drăgan și Livia Bacaru în lucrarea lor „Constantin Cantacuzino Stolnicul” afirmă la pagina 240: „Comnen deveni un neprețuit ajutor în preocupările științifice ale Stolnicului (sursă nespecificată ☹) ... Contribuția neobositului iatrofilosof...trebuie să fi fost deosebit de însemnată dacă autorul îl menționează în însăși titlul vastei realizări grafice”. Aici putem aplica următorul raționament: dacă Giurescu a considerat că rolul lui Komninos a fost ne semnificativ chiar dacă apărea în titlul hărții, de ce să nu presupunem și că rolul lui Cantacuzino ar fi fost ne semnificativ chiar dacă apare în titlul hărții? Cu atât mai mult cu cât Cantacuzino a oferit doar descrieri și datorită faptului că era un om politic influent al vremii, numele său putea apărea în titlu foarte bine și fără prea mult merit; 2)Nicolas Vatamanu, Revista *Învățământului Superior*, volumul 7 (1966), pagina 61: “între dascălii Academiei se găsea un eminent medic și geograf, Ioan Comnen care l-a ajutat pe stolnicul Cantacuzino să întocmească cea dintâi hartă cunoscută a Țării Românești, tipărită în grecește la Padova în 1700. Trebuie să menționăm că istoricii au recunoscut lui Comnen un rol secundar în realizarea faimoasei hărți...dar titlul însăși al hărții spune: <...>. Deci sensul e clar: acela care a lucrat harta a fost Comnen”.

DECI autorul hărții Valahiei gravată în 1700 la Padova este Ioannis Komninos! Cantacuzino e una dintre surse iar cele mai multe hărți nici măcar nu au menționate sursele, cu atât mai puțin hărțile vechi.

Până acum Constantin Cantacuzino era considerat primul român care a întocmit o hartă a unui teritoriu românesc. Faptul că autorul acestei hărți este Ioannis Komninos schimbă acest lucru făcându-l pe Dimitrie Cantemir primul român care a întocmit o hartă pentru un teritoriu locuit de români. Totuși

²⁹ Germaine Aujac, 1997, *Cartes geographiques en grec moderne imprimees a Padoue en 1700*, *Geographia Antiqua*, volumul 6, p 168

la 1532 transilvăneanul sas Johannes Honterus a întocmit o hartă a Transilvaniei la cele mai înalte standarde ale vremurilor sale (hartă sa fiind folosită ca sursă timp de aproape un secol în cele mai importante atlase ale vremii; până și în atlasele „zeului” Mercator!). Honterus este primul cartograf care a dedicat o hartă exclusiv unui teritoriu locuit de români, însă cu siguranță pentru cei care au „autoritatea” să întocmească astfel de „clasamente” criteriul etnic primează.

Pentru a determina cine a fost autorul acestei hărți am menționat toate sursele care menționează ceva cu privire la autorul ei, fie că au susținut sau nu punctul meu de vedere. Am realizat această investigație cu sinceritate și din dorința de a afla adevărul. Scopul meu nu a fost să deposedez pe domnia sa Constantin Cantacuzino de nici unul din meritele sale! Dar poate nici însăși domnia sa nu și-ar dori să îi fie atribuit ceva ce nu îi aparține.

Descrierea hărții:

Harta are formă dreptunghiulară. Pe direcția nord-sud harta se întinde între $44^{\circ} 12' N$ și $48^{\circ} 6' N$; de fapt în realitate teritoriul cuprins de această hartă se întinde între $43^{\circ} 20' N$ și $46^{\circ} N$. Acest lucru presupune erori de latitudine de până la 2° și chiar puțin mai mult. Harta prezintă o întindere de $3^{\circ} 54'$ pe direcția nord-sud, în loc de cele $2^{\circ} 40'$ reale, deci am putea considera diferența dintre acestea ca fiind eroarea medie pe latitudine a hărții: $1^{\circ} 15' (75')$. Să facem o comparație cu harta lui Cantemir care se întinde între $44^{\circ} 30' N$ și $48^{\circ} 55' N$ deci are o întindere de $4^{\circ} 25'$ pe direcția N-S pe când în realitate zona cuprinsă pe hartă se întinde între $44^{\circ} 45'$ (puțin la sud de delta Dunării) și $48^{\circ} 45'$ (puțin la nord de Cozmeni) deci în realitate având o întindere de cca 4° și deci prezentând o eroare medie de circa $25'$ pe latitudine față de cea de $1^{\circ} 15' (75')$ ale hărții Valahiei! Deci din acest punct de vedere harta lui Cantemir prezintă o precizie de 3 ori mai mare decât cea a Valahiei. Pe harta Valahiei e înscrisă valoarea latitudinii Bucureștiului: $45^{\circ} 30' N$; latitudinea reală a Bucureștiului este $44^{\circ} 26' N$; ceea ce presupune o eroare de cca 1° . Să facem o comparație cu harta lui Cantemir, pe harta acestuia Iașiul se găsește la o latitudine de cca $46^{\circ} 47' N$ pe când latitudinea reală a Iașiului este $47^{\circ} 09'$; ceea ce presupune o eroare de cca $20'$ și deci și din acest punct de vedere o precizie a hărții lui Cantemir de cca 3 ori mai mare decât a hărții Valahiei. În partea de nord a hărții Valahiei erorile de calculare a latitudinii sunt cele mai mari: Sibiul se află pe paralela de 48° ! Când în realitate Sibiul se află în apropierea paralelei de 46° iar paralela de 48° trece puțin la sud de Cernăuți!

Harta se întinde între $44^{\circ} 50' E$ și $53^{\circ} 30' E$ de meridianul Ferro ($27^{\circ} 10'$ și $35^{\circ} 50' E$ de meridianul Greenwich) atât pe paralela cea mai nordică cât și pe paralela cea mai sudică. De fapt în realitate teritoriul cuprins de această hartă se întinde între cca 22° (extremitatea vestică a Carpaților în România) și $28^{\circ} E$ (vestul Dobrogei). Harta prezintă deci o întindere în lungul paralelelor de $8^{\circ} 40'$ în loc de cca 6° întâlnite în realitate. Putem considera diferența dintre acestea ca fiind eroarea medie de longitudine a hărții: $2^{\circ} 40' (160')$. Să facem o comparație cu harta lui Cantemir care se întinde între cca $46^{\circ} 40' E$ ($2^{\circ} 30' V$ de Focasani) și $53^{\circ} 45' E$ (2° grade E de gurile Dunării) având deci o întindere de cca $7^{\circ} 5'$. În realitate zona cuprinsă de harta lui Cantemir se întinde între cca $24^{\circ} 45'$ și $31^{\circ} 30'$ prezentând deci în realitate o întindere de cca $6^{\circ} 45'$ față de cele cca $7^{\circ} 5'$ prezente pe harta lui Cantemir; putem vorbi deci de o eroare medie de longitudine de $20'$ pe harta lui Cantemir față de cele $160'$ ($2^{\circ} 40'$) de pe harta Valahiei! De 8 ori mai puțin! Altă observație legată de longitudine vis a vis de harta Valahiei este că întreg teritoriul cartografiat este mutat mult la est: eroarea de longitudine în extremitatea vestică a hărții fiind $5^{\circ} 40'$ iar în extremitatea estică $8^{\circ} 50'$! În altă ordine de idei conform coordonatelor acestei hărți aproape întreg teritoriul Valahiei ar fi localizat în Marea Neagră. Să facem din nou o comparație cu harta lui Cantemir: eroarea de longitudine în extremitatea vestică a hărții lui Cantemir este $4^{\circ} 15'$ (față de cele $5^{\circ} 40'$ ale hărții Valahiei) iar în extremitatea estică de $4^{\circ} 35'$ (față de cele $8^{\circ} 50'$ ale hărții Valahiei).

Dimensiunile foii hărții sunt $64,4$ (înălțime)/ $139,9$ (lățime) cm din care cadrul interior are $57,5$ (înălțime)/ 132 (lățime) cm. Teritoriul reprezentat pe hartă pe direcția nord-sud se află în realitate între $43^{\circ} 20'$ și 46° . Astfel harta redă pe $57,5$ cm $2^{\circ} 40' / 2,66^{\circ} / 295,621$ km; presupunând o scară în lungul meridianelor de **1: 514 123**. Teritoriul reprezentat pe hartă pe direcția vest-est se află în realitate între $22^{\circ} - 28^{\circ}$. Astfel harta redă pe 132 cm 6° pe paralelă de $44^{\circ} 40' / 44,66^{\circ}$ (paralela centrală reală a teritoriului cartografiat). Paralela de $44,66^{\circ}$ măsoară $28 504$ km, 6° pe această paralelă = $475,082$ km. Deci 132 cm pe hartă sunt $475,082$ km în teren, rezultă o scară de **1: 359 910** în lungul paralelei centrale. Se observă diferența foarte mare dintre scara hărții în lungul meridianelor și cea din lungul paralelelor. Scara calculată în lungul paralelelor reprezintă 69% din scară calculată în lungul meridianelor. Se poate vorbi de o scară aproximativă de **1: 435 000**. Popescu-Spineni în cartea sa

„România în izvoare geografice și istorice” la pagina 173 aproximează greșit scara hărții ca fiind 1: 278 000 fără să menționeze modalitatea în care a calculat scara. Anton Năstase în teza sa de doctorat „Muntenia pe hărțile din secolul al XVIII lea” aproximează scara hărții ca fiind aproximativ 1: 500 000, ceea ce este aproximativ corect dacă ne referim la scara hărții în lungul meridianelor, dar insuficient ținând cont de diferența foarte mare între scara hărții din lungul meridianelor și cea din lungul paralelelor. Nici Năstase nu precizează modalitatea calculului scării. De remarcat faptul că harta avea o scară foarte mare pentru acea vreme! Nu doar scara dar și dimensiunile hărții sunt impresionante. Originalul (4 foi lipite pe pânză, formând astfel o singură foaie) se găsește la Londra în British Library iar o copie în cabinetul de hărți al Bibliotecii Academiei Române din București.

Harta este realizată în limba greacă. Titlul, localitățile principale și încă câteva înscrisuri mai importante sunt redată și în latină.

În partea de sus de la stânga la dreapta harta prezintă:

-chiar în colțul sus stânga un medalion cu portretul lui Constantin Brâncoveanu (Ioan Constantin Basarab Voievod), acest portret este înconjurat de inscripția „Ioan Constantin Basarab Voievod cu mila lui Dumnezeu Domn Stăpânitor a toată Ungrovlahiei”; acestuia fiindu-i dedicată harta.

Figura 3: Medalionul cu portretul lui Constantin Brancoveanu. Sursa: Biblioteca Academiei Române

-un sul de pergament cu titlul hărții în greacă – vezi figura 2.

-stema Valahiei

Figura 4: Stema Valahiei. Sursa: Biblioteca Academiei Române

-un sul de pergament pe care apare titlul hărții în latină (chiar în colțul sus dreapta) – vezi figura 1.

În colțul dreapta jos harta prezintă legenda principală. Pe aceasta apar elementele: arhiepiscopii, episcopii, târguri(oppida), orașe(ville), curți boierești, mănăstiri mari, mănăstiri mici, mănăstiri virgine, minereu de aramă, minereu de fier, sulf, focuri nestinse, localități turcești, ocne/saline, poduri. În titlul acestei legende se menționează că deși există două arhiepiscopii un singur domn și un singur arhiepiscop cârmuiesc provincia³⁰.

Figura 5: Legenda principală a hărții. Sursa: Biblioteca Academiei Române (prin amabilitatea domnului Vlad Alexandrescu).

³⁰ Revista Istorică Română, 1943, volumul 13, Constantin Giurescu – Harta Stolnicului Constantin Cantacuzino, p 4

Figura 8: Harta Valahiei de la 1700. Sursa: <http://mocanu.cartier.md/date/2009/08/06> (accesată la 7 aprilie 2012)

Bibliografie

Tolias - Maps printed in Greek during the Age of Enlightenment, 1665-1820, *Perimetron*, Vol. 5, N°1 (2010), pp. 1-48 (p 19, harta 12)

Germaine Aujac – Cartes geographiques en grec moderne imprimees a Padoue en 1700, *Geographia Antiqua* Volumul 6, 1997

Germaine Aujac – Le premiere carte de la Valachie, *Geographia Antiqua* Volumul 12, 2003

Revista Istorică Romană, 1943, volumul 13, Constantin Giurescu - Harta Stolnicului Constantin Cantacuzino, p 1 – 28

Docan – Memoriu despre lucrările cartografice privitoare la războiul din 1787-1791

Giurescu – Principatele Române (p. 7-8)

Marin Popescu-Spineni – România în izvoare geografice și cartografice

Constantin Erbiceanu - Cronicarii greci, Tipografia Cărilor Bisericești, București, 1888

Corneliu Dima Drăgan & Livia Bacaru - Constantin Cantacuzino Stolnicul, Editura Albatros, București, 1970

Nicola Iorga - Operele lui Constantin Cantacuzino, Institutul de arte grafice și editura Minerva, 1901

Camariana-Cioran - Les academies princieres de Bucarest et de Jassy et leurs professeurs, Tesalonic, 1974

Panaiteescu Petre – Contribuții la opera geografică a lui Dimitrie Cantemir, Memoriile Secțiunii Istorice ale Academiei Române, Seria III, Tom VIII, 1928

Antonio Maria del Chiaro - Istoria delle moderne rivoluzioni della Valachia, Veneția, 1718

Olga Cicanici & Paul Cernovodeanu – Contributions a la connaissance de la biographie et l'oeuvre de Jean (Hierothee) Comnene (1668-1719), *Balkan Studies*, 12 (1971), nr 1

Nicolae Vatamanu – Învățământul medical la Academia domnească din București, *Revista Învățământului superior*, anul VIII (1966), iulie

„Augustissimo invictissimoque Romanorum Imperatori Josepho I Mappam hanc geographicam Principatus Valachiae in XVII themata divisae, ab exemplari graeco quod, juxta accuratissimam descriptionem Sapientiss-i. Viri Constantini Cantacuzeni, et Excellentiss-i Medici ac Philosophi Ioannis Comneni novissime edidit ac Celsissimo Principi Valachiae D-no Ioanni Constantino Bassarabae Woewondae dedicavit Chrysanthus Presbyter, Apostolici ac Sanctissimi Hierosolymarum Patriarchalis Throni Archimandrita, Desumptam, Ac in formam politioem redactam et Latinitate Danatam Obsequiosissime Dat, Dicat Consecrat Schierendorff”

Austieci reușesc să intre în posesia hărții Valahiei tipărite la Padova în 1700 și o pun la dispoziția cartografului Schierendorff care îi realizează o copie mult superioară originalului atât din punct de vedere artistic cât și cartografic. Acest exemplar se află în Osterreichische Nationalbibliothek. Harta e compusă din 6 foi inegale. Împreună cele 6 foi formează un dreptunghi de 173 cm/ 80 cm, acestea fiind dimensiunile hărții.

În colțul dreapta sus al hărții se află titlul, în colțul dreapta jos se află legenda și scara, în colțul stângă sus este portretul lui Brâncoveanu iar în colțul stângă jos stema Valahiei.

Pe direcția sud-nord harta se întinde între $45^{\circ}02'$ și $46^{\circ}42'$ spre deosebire de ediția de la Padova unde același teritoriu era încadrat pe direcția sud-nord între coordonatele: $44^{\circ}12' N$ și $48^{\circ}06'$ când de fapt teritoriul dat se întinde între $43^{\circ}20' N$ și $46^{\circ} N$. Deci harta prezintă o întindere de $1^{\circ}40'$ pe direcția nord-sud, în loc de cele $2^{\circ} 40'$ reale și comparat cu cele $3^{\circ}54'$ ale ediției de la Padova. Putem considera eroarea medie pe direcția sud-nord a copiei lui Schierendorff ca fiind 1° în comparație cu cele $1^{\circ}15'$ ale ediției de la Padova.

Harta se întinde între $46^{\circ}40'$ și $51^{\circ}05' E$ față de meridianul Ferro (29° și $33^{\circ}25' E$ față de meridianul Greenwich) spre deosebire de ediția de la Padova unde același teritoriu era încadrat pe direcția vest-est între coordonatele: $44^{\circ}50'$ și $53^{\circ}30' E$ față de meridianul Ferro ($27^{\circ}10'$ și $35^{\circ}50' E$ față de meridianul Greenwich), când de fapt teritoriul dat se întinde între cca 22° și $28^{\circ} E$. Deci harta prezintă o întindere de $4^{\circ}25'$ în loc de cele 6° reale și comparat cu cele $8^{\circ}40'$ ale ediției de la Padova. Putem considera eroarea medie pe direcția vest-est a copiei lui Schierendorff ca fiind $1^{\circ}35'$ în comparație cu cele $2^{\circ}40'$ ale ediției de la Padova!

Valahia se întinde pe direcția S-N pe 67 cm, iar pe direcția V-E pe 133 cm. Astfel harta redă pe 67 cm $2^{\circ} 40' / 2,66^{\circ} / 295,621$ km; presupunând o scară în lungul meridianelor de **1: 441 225** față de scara de 1: 514 123 a ediției de la Padova. Pe direcția V-E harta redă cei 475,082 km aferenți a 6° pe paralela de $44^{\circ} 40' / 44,66^{\circ}$ în 133 cm; presupunând o scară în lungul paralelei centrale reale a teritoriului cartat de **1: 357 204** față de scara de 1: 359 910 a ediției de la Padova.

Scara calculată în lungul paralelelor reprezintă 80% din scara calculată în lungul meridianelor. Se poate vorbi de o scară aproximativă de **1: 400 000**. Copia lui Schierendorff spre deosebire de ediția de la Padova prezintă și o scară grafică. Aceasta reprezintă un grad în lungul meridianului printr-un segment de 45 cm ceea ce presupune o scară de cca 1: 247 000, valoare preluată și de site-ul Bibliotecii Naționale Austriece care în dreptul acestei copii a lui Schierendorff notează o scară de 1: 250 000. (<http://www.onb.ac.at/sammlungen/karten/kartenzimelien/30.htm>).

Figura 9: Copia manuală a hărții Valahiei de la 1700 realizată în 1707 de către Schierendorff.
Sursa: <http://www.onb.ac.at/sammlungen/karten/kartenzimelien/grossansicht.php?id=30>

Bibliografie:

Sorin Forțiu – Denumirea Banatului la cumpăna secolelor XVII-XVIII

Docan – Memoriu despre lucrările cartografice privitoare la războiul din 1787-1791(p 5)

Popescu-Spineni – România în izvoare geografice și istorice(p 164)

„INDICE TOPOGRAFICO DEL PRINCIPATO DI VALACHIA Diviso in XVII Parti, secondo l'exattissima Descrizione, che ne diede il su Conte Costantino Cantacuzeno al celeberrimo Medico, e Filosofo Giovanni Comneno ora Arcivescovo di Dristra, e dedicato al Celsissimo Costantino Brancovani Principe di Valachia. Ridotto dal grande al picciolo per opera di Marco Antonio Gigli Veneto, Ingegnere Attuale della Serenissima Repubblica di Venezia”

Harta este realizată de către Antonio Gigli Veneto în 1718 la Veneția pentru a însoți lucrarea „Revoluțiile Valahiei” (realizată de cronicarul italian Anton Maria del Chiaro care fusese cronicar personal al lui Constantin Brâncoveanu fiind publicată tot în 1718 la Veneția, opera care conform lui Iorga pentru Țara Românească este echivalentul „Decriptio Moldavie”-ei lui Cantemir). Harta este gravată în aramă pe cheltuiala lui Chiaro. Calitatea grafică a acesteia precum și starea de conservare este mult superioară celei tipărite în 1700 la Padova nu doar datorită metodei diferite de gravare dar și datorită priceperii lui Gigli. Totuși harta păstrează întru totul erorile cartografice ale hărții lui Komninos. Harta are dimensiunile 48(înălțime)/68(lățime) cm și o scară aproximativă de 1: 690 000. Un exemplar se află și în Biblioteca Centrală Universitară Babeș Bolyai.

După cum se poate vedea în titlu harta este realizată de Antonio Gigli Veneto și are la bază harta lui Komninos publicată în 1700 la Padova. Harta este dedicată lui Constantin Brâncoveanu (unu și același cu Ioan Constantin Basarab Voievod căruia i-a fost dedicată harta lui Komninos. Scara hărții în lungul meridianelor este 1: 656 935; iar în lungul paralelelor 1: 742 315. Deci o scară medie ar fi cca 1: 690 000. Pe site-ul de unde provine harta de mai jos, acesteia îi este atribuită eronat o scară de 1: 1 320 000, fără explicații legate de modul în care a fost calculată.

Harta prezintă un cartuș frumos ornat cu titlul în colțul stângă sus: „INDICE TOPOGRAFICO DEL PRINCIPATO DI VALACHIA Diviso în XVII Parti, secondo l'exattissima Descrizione, che ne diede il su Conte Costantino Cantacuzeno al celeberrimo Medico, e Filosofo Giovanni Comneno ora Arcivescovo di Dristra, e dedicato al Celsissimo Costantino Brancovani Principe di Valachia. Ridotto dal grande al picciolo per opera di Marco Antonio Gigli Veneto, Ingegnere Attuale della Serenissima Repubblica di Venezia”. Imediat în dreapta acestuia este stema Valahiei, ca în colțul dreapta sus să apară o legendă/inscripție frumos ornată cu numele: „Indice de differenti nomi delle due citta di Transilvania” Aceasta oferă numele orașelor Brașov și Sibiu în 5 limbi: valahă, latină, italiană, greacă și germană (pentru Sibiu lipsește versiunea greacă). În colțul stânga jos apare legenda așezărilor: „Denominazione figurata delli luochi contenuti nella presente carta”: Archiepiscopato e Residenza del Principe, Episcopati, Castelli, Ville grosse, Vilaggi, Monasteri grandi, Piccioli Monastery, Monasteri di Vergini, Minera di Vergini, Minera del Rame, Minera del Ferro, Minera del Solfo, Terra bogliente, Luochi de Turchi, Saline, Ponti. Încadrată în baza de jos a legendei apare inscripția: „Venezia MDCCXVIII” – locul și anul tipăririi. Imediat în dreapta legendei așezărilor apare inscripția: „Con privilegio dell Ecc-mo Senato”. În colțul dreapta jos apare legenda dealurilor viticole: „Nomi delle colline doue și producono ottimi vini”: Ribnico, Pitest, Tergovisto, Scăieni, Cernetest, Scey, Nasiani, Batteni, Saratta, Praoua, Buseo, Negovan, Gracha, Sglatina, Caracal. Harta mai prezintă o inscripție verticală pe latura vestică: „Ponente parte della Turchia Dal Fiume Olto sin qui e restato agli Austriaci nella Pace di Passarovitza”.

TOPONIMIA HĂRȚII

Unitățile administrative/județele: Olt, Ribnico, Buseo, Argis, Teliorman, Wlasca, Ilfow, Jalumizza, Saccujeni, Prova, Dembovizza, Muzcel, Sgiul superiore, Sgiul inferiore, Wulczia, Mechedinz, Rumanazzi.

Așezări:

Archiepiscopato e Ressidenza del Precipe (2): Buseo, Buccoresti

Episcopati (1): Tergoviste,

Castelli (23): Rusava, Baia, Cernez, Craiova, Rusci, Codivola, Brancovani, Slatina, Pitești, Argeș, Cibinio, Campolungo, Isolă, Ribnico, Brasciova, Chimpina, Pitești, Codivoia, Orazelosci, Ghirghiza, Ploiești, Focsciano, Ribnico.

Ville grosse (74): Dragoeni, Runcul, Clogua, Corcoua, Chiouornosciani, Driuza, Oreuizza, Obbedin, Băilești, Belcin, Comosteni, Bratasciani, Perscouen, Islaz, Belefán, Fărcaș, Cilian, Cepturoia, Cozzofani, Aninosa, Bencesti, Isuora, Buccesti, Șerbănești, Curtiscora, Serbaneti, Ciocănești, Corbi, Paucesti, Almanesti, Măgureni, Viești, Petroaia, Colesti, Po..gi, Greblesti, Costești, Bucorol, Dragomirești, Cocoresti, Călinești, Filipești di Praoviza, Marginani, Filipești del Boșco, Baglieni, Cornești, Mogoscioaia, Cresciulesti, Popești, Affumaz, Florești, Pitești, Dudești, Dobrești, Licheresti, Alechseni, Endrasesti, Drăgănești, Albești, Ungureni, Mannisciori, Adincata, Zilaua, Chiorani, Rusci, Crincul, Tatarani, Zanoga, Corlegi, Petocciani, Mățești, Chirdeni, Slimnicul, Ciorani.

Vilaggi (452): Boresti, Varsaz, Birchi, Annines, Cemediá, Nouaz, Bălcești, Iasci, Vaden, Chilcesti, Plosciani, Isuarna, Sommanesti, Rosci, Bades, Isuerna, Topolnizza, Presna, Ciressul, Bistrizza, Negoiesti, Ratunda, Felmasel, Ciocănar, Burilla, Deuessel, Batoz, Stubeile, Gruia, Sardinizza, Madoua, Bistrez, Sigarcia, Giretul, Chirna, Nedea, Petrocian, Neualo, Ciguresti, Bratounaesti, Lăcusteni, Vissora, Priasna, Dobrosclauer, Tattarani, Falcoi, Vladaleni, Stariscioara, Cilei, Stasorel, Puttinei, Lissa, Segarcia, Cominan, Carauanesti, Chirligaz, Commanca, Plauichieni, Ghilmei, Viscioara, Ipotești, Bratco, Ungureni, Vaglieni, Bellitori, Tudoria, Pogonești, Souaresti, Gurguiz, Plosca, Bărbătești, Caosaresti, Ciganesti, Ternaua, Scârbi, Nezzulesti, Commissani, Fontinelle, Cimnitza, Scaiesti, Voivodesti, Gauriz, Iappa, Fromosa, Cimnitza, Nicolesti, Isuor, Prasua, Gureni, Lipie, Laceni, Poina, Grouanesti, Gabroua, Puzzintei, Turcosti, Cerueni, Micalesti, Concești, Poppesti, Ciudetz, Corbesti, Mățești, Cucesti, Slauesti, Peryani, Setreni, Ghenesti, Otettechis, Dobriceni, Cilesti, Florești, Potbanizza, Negoiesti, Telpas, Ghenesti, Setreni, Figliasti, Chiepren, Poggiana, Turburesti, Lugresti, Cucesti, Voicești, Runcul, Streșești, Stănești, Coccoresti, Piatra, Greci, Stobore, Pissul, Podiscio, Pietros, Fata, Lmin, Cocul, Cioreca, Coorbi, Cremonar, Casanesti, Daglieni, Olipie, Săpară, Sammara, Retesti, Stanislauesti, Ionești, Zugureni, Petrești, Rotta, Chlician, Incesti, Albele, Gemen, Isuor, Prasua, Nouax, Tufeni, Strimba, Calugherani, Culumbesti, Grecioi, Venatori, Ograseni, Milofte, Vaideijeni, Remesti, Vres, Ottescian, Măldărești, Slauesti, Scirignassa, Triguan, Bârsești, Suiz, Rudeni, Cepar, Dobroiesti, Chium, Micești, Zernesti, Pisciará, Amacesti, Giupanesti, Ratouesti, Bialesti, Vlădeni, Botteni, Albești, Fleminești, Bogaz, Ghissaz, Davidești, Metassar, Leordeni, Bănești, Celinești, Strimbesti, Carpenissul, Drăcești, Mogoscioia, Corbi, Stănești, Brădet, Bradieni, Berindesti, Vilanesti, Stroești, Petrossani, Capacinesti, Cerbeni, Sletruc, Touologas, Fidelescioi, Simle, Pinul, Títesti, Boisciora, Racouizza, Cosineni, Cornet, Mălai, Boianaza, Călinești, Bisau., Calemanesti, Posgiorani, Cocora, Dobriceni, Vlădești, Titirez, Potraz, Bărbătești, Bodești, Veriuoesti, Secăria, Comanico, Brătieni, Braza, Corner, Comanico, Tesilu, Munietz, Praovizza, Pietrosclizza, Vesdad, Puccimeni, Runcuzizza, Roineiul, Nemoesti, Văleni, Vădeni, Barbulez, Richer, Dragoș, Brepul,

Bănești, Fluresti, Praoviza, Scorbonest, Cludeni, Barbulesti, Sfateni, Rasuad, Saccuiani, Bocsciani, Văcărești, Aninosa, Mogocesti, Sobinga, Brănești, Petrar, Vionesti, Coccieri, Cucudesti, Magrurda, Fieni, Tatarani, Purtulesti, Bocseiani, Metasar, Odobești, Stancesti, Cocceresti, Crivina, Ungareni, Perlichi, Gruitul, Cossoba, Concesa, Banesa, Floccosa, Pinori, Drincesti, Bolentin, Piopi di Românești, Românești, Dembovicioara, Mănești, Grădiște, Banister, Copocian, Chilcesti, Mogoscesti, Cioroghirla, Clenciani, Zugureni, Cornetul, Colibasci, Dragomirești, Fierestreul, Fundeni, Lipovez, Cretanesti, Verești, Sinești, Piscul, Coruta, Fruzanesti, Budești, Măgurele, Văcărești, Sintesti, Popești, Stănești, Viresti, Bucciumeni, Chieresti, Craiul, Isuorelle, Oddaja, Graca, Radonani, Clătești, Prundul, Negoiesti, Olteniza, Olmeni, Tatteni, Splancioiu, Curățești, Cornazzel, Splanciu, Cliciul, Făurei, Obilesti, Viresti, Cioccanesti, Cunesti, Strimba, Stenica, Caesti, Badeni, Cornești, Berilesti, Doicești, Spetteni, Poggiana, Iuanesti, Obidiu, Bărcănești, Vlesti, Vluici, Vesichiani, Olăcari, Scouardeni, Socol, Materlesti, Flasilesti, Sărată, Ghilmele, Plauzeul, Russez, Largul, Caldaresti, Cocora, Periezzi, Alboresti, Gurguiz, Greci, Stroești, Vdaz, Albești, Salce, Balscioara, Stâlpul, Lippie, Făurei, Dudești, Tabaresti, Pieptesti, Bolț, Grabanesti, Stancesti, Zeletina, Bertin, Porani, Chirlomanesti, Cioarești, Apostolachi, Giorgaci, Bernesti, Scurdesti, Pecleni, Topliceni, Ouidiz, Costieni, Copaccinesti, Bambesti, Drăgești, Dedulesti, Micalcia, Cernetesti, Ciosden, Lopatna, Muccesti, Priscou, Muccesti, Lopatari, Vranesi, Mlaiat, Peterlaz, Ceras, Drazda, Paltineni, Arselo, Niculete, Olteni, Pintecesti, Ourecesti, Chindi, Dragoslaueneni, Mundrestesti, Pestrez, .eg.lau, Reteciaz, Bălești, Bal....., Ciorosti, Ciliste, Falfuesti, Balciuca, Chinaulesti, Stanomiresti, Codrești, Ribniccen, Poppesti, Blechan, Baldovinești, Oldai del Vist, Tufești.

Monasteri grandi (17): Tismana, Stracaia, Sadoua, Brancouani, Glauacia, Monastero în un Legno, Vres, Florești, Arnota, Cosia, Bistrizza, Marginani, Dal, Snagog, Commana, Cutrucciani, Caldurasciani.

Piccioli Monastery (50): Poluracci, Vodizza, Chriuelnich, Crazesti, Bucouech, Sitian, Mattarani, Chriuina, Călui, Motru, Flemenda, Gotomana, Crocaciou, Ospicio di Bistrizza, Tuttana, Vieresti, Riniaciauol, Gaisen, Cettosciuia, Iezer, Sărăcinești, Geuara, Sinaja, Lespese, Băleni, Misle, Chissar, Tirsor, Cobia, Golgota, Ciocănești, Niceto, Plumbuită, Codreni, Plătărești, Vornicciasa, Gidiliz, Solbosia, Malamoc, Ungurei, Mânași, Tircou, Blestematele, Brad, Burbila, Barbul, Băleni, Ventila Vodii, Pinul, Măxineni.

Monasteri di Vergini (2): Mamul, Bascou.

Luochi de Turchi (22): Palanca, Cadova, Palanca, Florentin, Calafatti, Vidin, Oraiova, Doggien, Igigen, Nicopoli, Ruzcich, Giurgevo, Turtucaia, Cussund, Popina, Garuan, Dristra, Rassovat, Cernavoda, Chrisscua, Daia, Brăila.

Altele

Minera di Vergini, Minera del Rame, Minera del Ferro, Minera del Solfo, Terra bogliente.

Saline (1): Monte grande di Sale

Ponti (3): Viresti, Dridova, Văleni,

Insule pe Dunăre (5): Corbul, Vabila, I. Grande, Coueca, Masta,

Prin simboluri speciale (9) ce nu apar în legenda sunt redată: Porta di Ferro, Torre di Severino, Collina di Bistrizza, Fontana di Re, Siti ou' era il ponte già fatto da Traiano, Torre, Funtena Domni, Scagi (pe malul Dunării), Sirti o sia (inscripție pe Dunăre).

Râuri (91): DANUBIO FIUME, Acqua Mineral, Cemedi, Gilort, Ciucada, Crasna, Amaraggiu, Ziul, Curben, Sassachia, Zalesul, Bistrizza, Tismana, Motros, Cerna, Tismanizza, Acque mineral, Isuerna, Vodizza, Cosussta, Topolnizza, Bistrizza, Cosmin, Chirla, Prassino, Denazzuia, Oltez, Olto, Calmacciui, Urius, Bratco, Nanoua, Smerdiosa, Dislouf, Ciminou, Tesluis, Pesciana, Beica, Telorman, Strâmbul, Plabia, Vodizza, Grossetul, Gotmana, Bruliasca, Clenizza, Chilnesti, Glauacoi, Milcos, Drebovnic, Nastof, Cughre, Restoca, Amarada, Lucauez, Vaideyei, Bausicou, Argis, Uilfani, Potoc, Rincaccio, Turbure, Ribnico, Acqua Salse, Briscesti, Lofras, Dembovizza, Ialomizza, Proaua, Doftana, Retce, Rimnico Salso, Rimnico dolce, Racovizza, Colentina, Cioroghirla, Vânăță, Mostista, Chricou, Calmmazui, Slanich, Niccicoua, Blatna, Milcovo picciolo, Milcovo grand, Slimnich, Rimna, Ribnico, Sirecrel, Sireto, Buseo.

Lacuri (1): Lago Bianco.

Munți (8): Monti Tismanici, Monte di Lobisto, Monti di Olănești, Monti di Cosia, Monte di Buceccio, Monti di Campolungo, Monti di Lafta, Monti Vranzy della Moldavia.

Harta prezintă un total de 778 toponime (17 județe, 2 arhiepiscopate, 1 episcopat, 23 cetăți, 74 orașe, 452 sate, 17 mănăstiri mari, 50 mănăstiri mici, 2 mănăstiri de virgine, 22 orașe turcești, 1 salină, 3 poduri, 5 insule pe Dunăre, 9 simboluri speciale, 91 denumiri de râuri, 1 denumire lac, 8 munți).

Figura 10: Harta Valahiei realizată de Antonio Gigli Veneto, 1718, Veneția). Sursa: <http://gallica.bnf.fr/ark:/12148/btv1b5962803x/fl.zoom.r=indice+topografico.langEN> (accesată la 7 aprilie 2012).

Mulțumiri:

Doresc să mulțumesc în primul rând domnului Vlad Alexandrescu pentru amabilitatea și răbdarea cu care mi-a oferit nenumărate îndrumări, sfaturi și sugestii în timpul perioadei de cca 2 ani cât am lucrat la acest studiu. Doresc deasemenea să mulțumesc bibliotecarilor de la Biblioteque Nationale du France și celor de la British Library pentru tot ajutorul acordat, pentru amabilitatea și răbdarea exagerată de care au dat dovadă în corespondențele purtate cu domniile lor. Mulțumesc domnului Ioan Rus pentru inițierea în istoria cartografiei pentru că datorită modului în care a făcut-o am ajuns să apreciez și îndrăgesc această știință deosebit de frumoasă.

Dedic acest articol Dianei Răduț, mamei și tatălui meu fără sprijinul și încrederea cărora aș fi realizat mult mai puține. Deasemenea dedic acest articol doamnei profesoare de limba română din timpul liceului: Furău Marioara, care a avut un rol important în formarea mea.